

PER

Friedrich
Nietzsche

Slučaj Wagner

SPECULUM

Biblioteka PER SPECULUM

(5. knjiga)

NAKLADNIK

Disput, Zagreb

ZA NAKLADNIKA

Josip Pandurić

UREDNIK BIBLIOTEKE

Stanko Andrić

LIKOVNO OBLIKOVANJE

Zoran Đukić

LEKTURA I KOREKTURA

Disput

TISAK

Kikagraf, Zagreb

GODINA I MJESEC OBJAVLJIVANJA

2022, kolovoz

CIP-zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 001145461

ISBN 978-953-260-431-3

RICHARD WAGNER U BAYREUTHU

1.

Dvije se stvari moraju podudariti da bi neki događaj bio velik: veliki smisao onih koji ga ostvare te veliko čulo onih koji ga dožive. Sam po sebi niti jedan događaj nema veličinu, pa makar i da se cijela zvijezda ugase, narodi propadnu, osnuju prostrane države ili vode ratovi neizmjerne snage i strahovitih gubitaka: nad mnogim takvim događajima dašak povijesti zapuhne kao da je riječ o pahuljama. Međutim, dogodi se i da čovjek iznimne snage udarcem zahvati tvrdo stijenje, a da učinak sasvim izostane; nakratko se začuje oštra jeka, no i ona naposljetku nestane. Povijest nam ni o takvim, takoreći otupjelim, događajima gotovo pa ništa ne zna reći. Briga stoga kopka svakoga tko naslućuje došašće značajnog događaja – hoće li ga oni koji ga dožive uopće biti vrijedni? Pri svakom se djelovanju uvijek računa i cilja na uzajamnost izme-

đu djela i odjeka, kako u onom najmanjem tako i u onom najvećem; a onaj koji želi davati mora pronaći primatelje koji će smislu njegova dara odati dostojnu počast. Upravo zato ni pojedino djelo jednog nadasve velikog čovjeka neće imati veličinu ako je kratko, tupo i jalovo; naime, u trenutku djelovanja i stvaranja nedostajalo mu je razboritosti da uvidi da je za njegovo djelo bio nužan upravo jedan drugi trenutak: ciljao je suviše neprecizno, odabrao je trenutak, a da prethodno nije prepoznao onaj pravi: slučajnost je zagospodarila njime, a velika je djela nemoguće ostvariti ako izostane smisao za njihovu nužnost.

Prepustit ćemo stoga onima koji sumnjaju u Wagnerov smisao za nužnost da se brinu o tome je li ovo što se trenutno odvija u Bayreuthu doista nužno te je li doista pravi trenutak za takvo što posrijedi. Nama se, koji imamo više povjerenja, čini da on vjeruje i u veličinu svojeg djela i u veliko čulo onih koji bi njegovo djelo trebali doživjeti. Neovisno o njihovoj broju, na tu činjenicu trebali bi biti ponosni svi koji dijele to uvjerenje – a da ga ne dijele svi, da ono ne odgovara cjelokupnom duhu vremena, pa čak ni cijelom njemačkom narodu u njegovu sadašnjem obliku, poručio nam je sam Wagner u svečanom govoru održanome dvadeset drugog svibnja 1872. (a vjerujem da se među nama neće naći nitko tko bi Wagneru utješno proturječio). Rekao je tada: “Samo vas sam imao, prijatelji moje posebne umjetnosti, mojog

suverenog rada i djela, da vam se obratim u potrazi za sudionicima u svojim namjerama: samo vas sam mogao zamoliti za pomoć da se moje djelo čisto i neunakaženo predstavi onima koji mojoj umjetnosti iskazuju najiskreniju naklonost usprkos tomu što su je dosad jedino mogli vidjeti u nečistom i unakaženom obliku.”

Da čak i gledatelja vrijedi promotriti u Bayreuthu, u to nema sumnje. Kakav mudar razmatrački duh, što putuje iz stoljeća u stoljeće i međusobno uspoređuje neobična kulturna zbivanja, imao bi se tu čega nagledati; u Bayreuthu bi se osjećao kao da se najednom našao u toplim vodama, poput nekoga tko pliva u jezeru i približi se struji koja dolazi iz vrućeg izvora: rekao bi samome sebi, ova voda zasigurno proizlazi iz nekog drugog, dubljeg dna, za razliku od vode koja me okružuje i koja je, u svakom slučaju, plićeg porijekla. I tako će sve sudionike Bajrojtskog festivala smatrati nesuvremenici: njihova se domovina nalazi u nekom drugom vremenu, oni iz nekog drugog izvora crpe svoj smisao i pronalaze razlog svojem postojanju. Postupno mi biva sve jasnijim da se “učena gospoda”, govorim samo i isključivo o jedinkama ovog doba, jedino putem parodije – a sve je, uostalom, postalo parodijom – mogu nositi sa svime što Wagner stvara i misli. Bajrojtski im se događaj jedino može rasvijetliti uz pomoć vrlo beščarobne svjetiljke šaljivih novinarskih črčkarija. I sva sreća ako ostane samo na parodiji! U njoj se očituje

duh otuđenja i neprijateljstva sposoban da se posluži i sasvim drugačijim sredstvima – a bilo je trenutaka kada se ni takvih nije libio. Ta bi neobična oštrina i napetost među suprotnostima također upale u oko našem promatraču kultura. Sve one koji su uvjereni da se svaki razvoj mora odvijati postupno – zaklinjući se pritom u to kao u kakvo sveto ćudoređe – razlučuje onaj pojedinac koji je tijekom svojeg prosječnog ljudskog života uspio stvoriti nešto što je istinski novo: oni, zbog toga što su sami spori, zahtijevaju da i drugi budu poput njih – pa kada primijete da je netko vrlo brz, bjesne na njega jer ne mogu shvatiti kako mu to polazi za rukom. Nije bilo ni naznaka, ni predznaka, ni bilo kakvih najava da će doći do pothvata kakav je Bajrojski festival; nitko, osim Wagnera samog, nije znao ni za cilj ni za dug put do cilja. Riječ je o prvom putovanju oko svijeta na području umjetnosti: a pritom, čini se, nije samo nastala nova umjetnost, već je došlo do otkrića umjetnosti same. Sve dosadašnje moderne umjetnosti – em suviše luksuzne em zakržljale od vlastite samotnosti – gotovo su u potpunosti izgubile svoju vrijednost; a i ona nesigurna, jedva suvisla sjećanja na pravu umjetnost, koju smo mi moderni ljudi tek naslijedili od Grka, mirovat će sve dok ne budemo obasjani kakvim novim shvaćanjem. Mnogočemu je došlo vrijeme da odumre; no ta nova umjetnost nije proročica koja samo umjetnostima nagovještava kraj.

Zasigurno cijela naša današnja prosvjeta i obrazovanje strahuju pred njezinom uzdignutom rukom što opominje, sluteći da dolazi trenutak kada će utihnuti hihot njihovim parodiranjima: ali neka im se nađe još malo vremena za zadovoljstvo i smijeh!

Zato ćemo mi, apostoli uskrslе umjetnosti, imati i vrijeme i volju i smisao za ozbiljnost, duboku, svetu ozbiljnost! Svu priču i galamu kojom je dosadašnja prosvjeta razglabala o umjetnosti – moramo smatrati sramotnom bezobraštinom; na muk, na petogodišnju pitagorejsku šutnju, obvezuje nas sve. Tko si sve među nama nije okaljao dušu i uprljao ruke odvratnim idolopoklonstvom modernoj prosvjeti! Tko sve neće posezati za očišćavajućom vodom! Tko sve nije čuo glasa što kudi: Šuti i operi se! Ukloni tu prljavštinu sa sebe! Samo ako budemo poput onih koji će taj glas slušati, usvojit ćemo veliko čulo kojim valja gledati na događaj u Bayreuthu: Samo u tom čulu leži njegova *velika budućnost*.

Nakon što je tog svibanjskog dana godine 1872. na bajrojtskom brijegu položen kamen temeljac, s mračnog se neba počela slijevati kiša i Wagner se s nekima od nas odlučio vratiti u grad. Bio je šutljiv te u samoga sebe prodirao pogledom koji se ne da opisati jednom riječju. Tog je dana započela šezdeseta godina njegova života: a sve dotad bila je tek priprema za taj trenutak. Zna se da čovjek u trenutku izvanredne opasnosti, ili

uopće prilikom donošenja neke važne životne odluke, beskrajno ubrzanim, unutaršnjim vidom objedini čitav niz događaja koje je do tog trenutka doživio, pa onda s najrjeđom vrstom oštine jednako dobro raspoznaje i one mu najbliže i one mu najdalje trenutke. Što li je sve Aleksandar Veliki vidio u trenutku kada je Aziji i Europi dao da piju iz istog pehara? Ono što je Wagner toga dana vidio u sebi – kako je postao to što jest, što će tek postati – mi, njemu najbliži, možemo donekle naslutiti: no tek iz wagnerijanskog ugla promatranja moći ćemo sami pojmiti veličinu njegova djela – *i zabvaljujući tom poimanju osigurati mu plodnost.*

2.

Bilo bi neobično kada se ono što netko najbolje može i najradije čini ne bi moglo ponovno raspoznati u općim crtama njegova života; štoviše, kad govorimo o ljudima velebnih sposobnosti, život im ne smije biti samo odrazom čudi, kako to biva kod ostalih ljudi, već također i odrazom intelekta te njegovih najosobitijih sposobnosti. Život epskog pjesnika nosit će u sebi nešto epsko – kao što je to, usput rečeno, i slučaj s Goetheom, iako Nijemci imaju lošu naviku da u njemu ponajprije vide liričara. Isto tako, u životu dramatičara očitovat će se dramska komponenta.